

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Навчально-науковий інститут права і соціальних
технологій

Кафедра кримінального права та правосуддя

СИЛАБУС

Особливості кримінальної
відповідальності та покарання неповнолітніх

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Коломієць Н.В.

(прізвище та ініціали)

«24» червня 2024р.

Розробник: Іваньков І.В., к.ю.н., доцент

(прізвище та ініціали, посада, науковий ступінь і вчене звання)

(підпис)

Силабус навчальної дисципліни обговорено на засіданні кафедри кримінального права та правосуддя

Протокол від «24» червня 2024 р. № 10

Узгоджено з гарантом освітньої програми:

Коломієць Н.В.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Тип дисципліни	Вибіркова.
Мова викладання	Українська.
Рік навчання та семестр	IV рік/VIII, семестр. ОП «Кримінальна юстиція (Суд. Прокуратура. Адвокатура.)», ОП «Право» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.
Викладач (-і)	Іваньков І.В., к.ю.н, доц.
Профайл викладача (-ів)	https://nnip.stu.cn.ua/uk/news/item/1055-naukovo-pedagogichniy-sklad-kafedri.html
Контакти викладача	bujhm1961@stu.cn.ua

1. Анотація курсу.

Навчальна дисципліна складається із 4 змістовних модулів: модуль 1 - Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх; модуль 2 - Заходи кримінально-правового впливу щодо неповнолітніх; модуль 3 - Особливості звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його відбування; модуль 4 - Особливості припинення судимості у неповнолітніх.

Навчальна дисципліна викладається один семестр. Вивчення курсу закінчується складанням підсумкового контролю-заліку.

2. Мета та цілі курсу.

Метою викладання навчальної дисципліни «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх» є вивчення студентами теоретичного та практичного матеріалу щодо особливостей кримінальної відповідальності неповнолітніх: положень законодавства, судової практики у справах про злочини, суспільно небезпечні діяння, вчинені неповнолітніми, наукових положень щодо шляхів вирішення проблемних питань застосування кримінального законодавства про особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх. Даний освітній компонент забезпечує формування наступних компетентностей:

СК 7. Здатність застосовувати норми та інститути права, щонайменше з таких галузей, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, трудове право, кримінальне і кримінальне процесуальне право.

СК 8. Здатність застосовувати правові принципи та доктрини.

СК 13. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ.

3. Результати навчання. Під час вивчення дисципліни здобувач вищої освіти має досягти наступних результатів навчання (РН), передбачених освітньою програмою:

- визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин (РН1);

- знати та розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права (РН 13);

- застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи (РН 18);

- пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів (РН19).

4. Пререквізити. Передумови для вивчення дисципліни є вивчення наступних навчальних дисциплін: Теорія держави і права, Конституційне право України, Судові та правоохоронні органи, Кримінальне право, Кримінальне процесуальне право.

5. Обсяг курсу.

Вид заняття	Загальна кількість годин
Лекції	16 години
Семінарські заняття	14 годин
Самостійна робота	60 годин
Індивідуальне завдання	Контрольна робота
Всього кредитів	3

Форма проведення занять – лекційні, семінарські заняття, самостійна робота з використанням системи дистанційного навчання Moodle, літератури, відеоматеріалів, інтернет-ресурсів.

6. Тематика курсу.

Тематика лекційних занять
Змістовий модуль 1. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх Тема 1. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх Неповнолітній як суб'єкт кримінально-правових відносин. Обумовленість встановлення в кримінальному законодавстві особливостей кримінальної відповідальності неповнолітніх. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Встановлення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Проблеми кримінальної відповідальності неповнолітніх з

відставанням у психічному розвитку, що не виключає осудність.

Становлення в кримінальному праві України норм, що визначають особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх.

Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в контексті міжнародних стандартів поведіння з неповнолітніми у сфері кримінального судочинства та основних тенденцій ювенальної юстиції.

Тема 2. Кримінальна відповідальність неповнолітніх за законодавством зарубіжних країн

Особливості системи покарань, що можуть бути застосовані до неповнолітніх у зарубіжних країнах та перспективи її розвитку.

Види покарань, що застосовуються до неповнолітніх у зарубіжних країнах. Зміст та особливості застосування до неповнолітніх у зарубіжних країнах покарання у виді штрафу. Зміст та особливості застосування до неповнолітніх у зарубіжних країнах покарання у виді громадських робіт. Зміст та особливості застосування до неповнолітніх у зарубіжних країнах покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Особливості призначення неповнолітнім у зарубіжних країнах інших видів покарання.

Врахування умов життя та виховання при призначенні неповнолітнім покарання. Врахування у зарубіжних країнах особливостей особи неповнолітнього при призначенні покарання.

Змістовий модуль 2. Заходи кримінально-правового впливу щодо неповнолітніх

Тема 3. Заходи кримінально-правового впливу щодо неповнолітніх

Примусові заходи виховного характеру: правова природа, система, види. Правова природа примусових заходів виховного характеру. Система примусових заходів виховного характеру. Призначення примусових заходів виховного характеру.

Види примусових заходів виховного характеру та підстави їх застосування. Зміст примусового заходу виховного характеру у виді застереження. Зміст примусового заходу виховного характеру у виді обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього. Зміст та підстави застосування примусового заходу виховного характеру у виді передачі неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу, а також окремих громадян. Зміст та підстави застосування примусового заходу виховного характеру у виді покладення на неповнолітнього обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків. Зміст та підстави застосування примусового заходу виховного характеру у виді направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків. Призначення неповнолітньому вихователя.

Скасування примусових заходів виховного характеру. Правові наслідки ухилення неповнолітнього від застосування до нього примусових заходів виховного характеру.

Змістовий модуль 3. Процесуальні особливості кримінального судочинства щодо неповнолітніх у кримінальному процесі України

Тема 4. Процесуальні особливості кримінального судочинства щодо неповнолітніх у кримінальному процесі України

Правове регулювання кримінального провадження щодо неповнолітніх. Судовий контроль за дотриманням прав особи під час досудового розслідування та судового провадження щодо неповнолітніх.

Реалізація права на захист неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого). Застосування до неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого) запобіжних заходів. Застосування інших заходів забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх.

Особливості судового провадження за участі неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого).

Реалізація вимоги суду про складання досудової доповіді. Зміст досудової доповіді.

Особливості судового розгляду справи щодо неповнолітнього обвинуваченого. Вимоги до суду під час постановлення вироку щодо неповнолітньої особи.

Вимоги до суду під час призначення неповнолітньому покарання.

Вимоги до суду під час прийняття рішення про звільнення від покарання. Примирення винної особи з потерпілим (потерпілими). Особливості судового розгляду справи щодо особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого особливою частиною КК України, після досягнення одинадцятирічного віку, але до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Змістовий модуль 4. Особливості звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання та його відбування

Тема 5. Особливості звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності

Поняття та підстави звільнення від кримінальної відповідальності. Загальні види звільнення від кримінальної відповідальності та їх застосування щодо неповнолітніх. Звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру. Підстави і умови звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру. Співвідношення підстави звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності з застосуванням примусових заходів виховного характеру, з підставами інших видів звільнення від кримінальної відповідальності.

Особливості звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх у зв'язку із закінченням строків давності. Строки давності і їх обчислення. Переривання і зупинення перебігу давності.

Тема 6. Особливості звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування

Загальні положення про звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування.

Юридична природа звільнення від покарання з застосуванням примусових заходів виховного характеру. Підстави та передумови звільнення від покарання з застосуванням примусових заходів виховного характеру.

Особливості звільнення неповнолітніх від відбування покарання з випробуванням. Юридична природа звільнення неповнолітніх від відбування покарання з випробуванням. Передумови та підстави застосування звільнення неповнолітніх від відбування покарання з випробуванням. Поняття та сутність іспитового строку при звільненні від відбування покарання з випробуванням. Обов'язки, які покладає суд на неповнолітнього, звільненого від відбування покарання з випробуванням. Правові наслідки звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Особливості звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку осіб, які вчинили злочини в неповнолітньому віці. Строки давності та їх обчислення. Зупинення і переривання строків давності.

Особливості умовно-дострокового звільнення від відбування покарання осіб, які вчинили злочини в неповнолітньому віці. Умови і підстави застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання осіб, які вчинили злочини в неповнолітньому віці. Кримінально-правові наслідки вчинення особою, щодо якої застосоване умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, протягом невідбутої частини покарання нового злочину.

Змістовий модуль 5. Особливості припинення судимості у неповнолітніх

Тема 7. Особливості припинення судимості у неповнолітніх

Умови погашення судимості щодо осіб, які вчинили злочини в неповнолітньому віці. Строки погашення судимості щодо осіб, які вчинили злочини в неповнолітньому віці, порядок їх обчислення.

Дострокове зняття судимості з особи за злочин, вчинений нею у віці до вісімнадцяти років. Умови дострокового зняття судимості з особи за злочин, вчинений нею у віці до вісімнадцяти років. Дострокове зняття судимості актом помилування.

Тематика семінарських занять

1. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх
2. Кримінальна відповідальність неповнолітніх за законодавством зарубіжних країн
3. Заходи кримінально-правового впливу щодо неповнолітніх
4. Процесуальні особливості кримінального судочинства щодо неповнолітніх у кримінальному процесі України
5. Особливості звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності
6. Особливості звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування
7. Особливості припинення судимості у неповнолітніх

Тематика самостійної роботи

Самостійне опрацювання окремих тем в межах визначеної тематики: особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх; кримінальна відповідальність неповнолітніх за законодавством зарубіжних країн, заходи кримінально-правового впливу щодо неповнолітніх; процесуальні особливості кримінального судочинства щодо неповнолітніх у кримінальному процесі України; особливості звільнення неповнолітніх

від кримінальної відповідальності; особливості звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування, ; особливості припинення судимості у неповнолітніх

7. Система оцінювання та вимоги

Загальна система оцінювання курсу

Оцінювання знань студентів здійснюється відповідно до «Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти Національного університету "Чернігівська політехніка"».

З дисципліни здобувач може набрати до 60% підсумкової оцінки за виконання всіх видів робіт, що виконуються протягом семестру і до 40% підсумкової оцінки – на заліку.

Поточний контроль проводиться шляхом спілкування із студентами під час лекцій та опитувань студентів на семінарських заняттях. Бали, які набрані здобувачем за результатами активності на семінарах та за контрольну роботу, складають оцінку поточного контролю.

Під час вивчення дисципліни здобувач вищої освіти має досягти відповідні результати навчання (РН), що передбачені освітньою програмою.

Кожен результат навчання оцінюється окремо:

-визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин (РН1) – оцінюється шляхом фронтального та індивідуального опитування під час семінарських занять;

-знати та розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права (РН 13) - оцінюється шляхом фронтального та індивідуального опитування під час семінарських занять та через написання контрольної роботи;

-застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи (РН 18) - оцінюється шляхом фронтального та індивідуального опитування під час семінарських занять;

- пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів (РН19) - оцінюється шляхом фронтального та індивідуального опитування під час семінарських занять та через написання контрольної роботи.

Оцінка за результатами вивчення дисципліни формується шляхом додавання підсумкових результатів поточного контролю до залікової оцінки. Оцінювання успішності здобувача вищої освіти під час семестрового контролю здійснюється за національною (чотирибальною) шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та шкалою ECTS і вносяться в відомість успішності та навчальну картку здобувача вищої освіти в автоматизованій системі управління – АСУ «ВНЗ».

Складання заліку є обов'язковим елементом підсумкового контролю знань для студентів, які претендують на оцінку «добре» або «відмінно». Якщо студент виконав всі види робіт протягом семестру та набрав 60% підсумкової оцінки (тобто «задовільно»), то він, за бажанням, може залишити набрану кількість балів як підсумкову оцінку і не складати залік.

	<p>Повторне складання заліку з метою підвищення позитивної оцінки не дозволяється.</p>
<p>Практичні заняття</p>	<p>Робота на семінарському занятті оцінюється у балах (5 балів за одне заняття) за наступними критеріями:</p> <p>5 балів – здобувач у повному обсязі опрацював програмний матеріал, основну і додаткову літературу, має глибокі й міцні знання, упевнено оперує набутими знаннями у вирішенні завдань, робить аргументовані висновки, може вільно висловлювати власні судження і переконувати інших, здатний презентувати власне розуміння питання.</p> <p>4 бала – здобувач володіє навчальним матеріалом, формулює нескладні висновки, може узагальнювати набуті знання і частково застосовувати їх у вирішенні завдань, аргументація на достатньому рівні.</p> <p>3 бала – здобувач загалом самостійно відтворює програмний матеріал, може дати стисло характеристику питання, але у викладеному матеріалі є істотні прогалини, є певні неточності як у відтворенні матеріалу, так і у висновках, аргументація низька, використання набутих знань у вирішенні завдань на низькому рівні.</p> <p>1-2 балів – здобувач за допомогою викладача намагається відтворити матеріал, але відповідь неточна, неповна, головний зміст матеріалу не розкрито, аргументація та власне розуміння питання майже відсутні; студент із помітними труднощами використовує певні знання у вирішенні завдань.</p> <p>0 балів – здобувач не готовий до семінарського заняття.</p> <p>Порядок оцінювання самостійної роботи здобувачів вищої освіти.</p> <p>Загальними критеріями, за якими здійснюється оцінювання самостійної роботи здобувачів, є: глибина і міцність знань, рівень мислення, вміння систематизувати знання за окремими темами, вміння робити обґрунтовані висновки, володіння категорійним апаратом, навички і прийоми виконання практичних завдань, вміння знаходити необхідну інформацію, здійснювати її систематизацію та обробку, самореалізація на практичних та семінарських заняттях, а також самостійність та своєчасність здачі виконаних завдань викладачу, згідно з графіком навчального процесу.</p> <p>Максимально можливий бал (1бал за тему) за конкретним завданням ставиться за умови відповідності виду самостійної роботи всім зазначеним критеріям. Відсутність тієї або іншої складової знижує кількість балів.</p> <p>Перелік завдань для самостійної роботи здобувачів зазначений в методичних рекомендаціях.</p> <p>Порядок оцінювання тестових завдань:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 5 балів – точні відповіді на понад 90-100%тестових питань; - 4 бали – точні відповіді на 70%-89% тестових питань; - 3 бали – точні відповіді від 50% до 69 % тестових питань; - 1-2 бали – здобувач дав відповідь на меншу кількість, ніж 50% питань і показав незадовільний рівень знань з теми; - 0 балів – здобувач не виконав тестові завдання.

	<p>Оцінювання виконання індивідуальних завдань (реферат, індивідуальна дослідна робота, доповідь) здійснюється на основі наступних критеріїв: - 5 балів – матеріал викладений логічно і повно, результати дослідження мають практичну і теоретичну цінність, висновки аргументовані і обґрунтовані, письмова робота містить вступ, основну частину, висновки і список літератури, оформлення реферату відповідає вимогам; - 4 бали – матеріал викладений логічно і повно, результати дослідження мають практичну і теоретичну цінність, висновки недостатньо аргументовані і обґрунтовані, письмова робота містить вступ, основну частину, висновки, проте список літератури є недостатнім, оформлення відповідає вимогам; - 3 бали – матеріал викладений недостатньо повно, письмова робота не містить вступу, висновки не достатньо аргументовані, обґрунтовані та/або не стосуються усіх поставлених завдань, список літератури є недостатнім, оформлення не відповідає вимогам; - 1-2 бали – викладений матеріал неповним, письмова робота не містить вступу, основна частина не є структурованою, висновки поверхневі або відсутні, список літератури є недостатнім, оформлення не відповідає вимогам</p> <p>Написання контрольної роботи оцінюється за критеріями: грамотність, логічно-послідовне викладення матеріалу, охайність, науковість, достатня кількість дослідженої літератури, правильність відповіді на окреслені питання. За наявності всіх компонентів робота отримує 5 балів; обмежена кількість використаної літератури, наявність орфографічних помилок, питання розкриті частково – 4 бали; за неохайне оформлення, недостатньо повне відображення теоретичної частини, суттєві помилки – 3 бали; за неохайне оформлення, не відображення теоретичної частини – 1-2 бали; робота невиконана – 0 балів.</p>
<p>Умови допуску до підсумкового контролю</p>	<p>У випадку, якщо здобувач вищої освіти протягом семестру не виконав у повному обсязі всіх видів навчальної роботи, має невідпрацьовані практичні роботи або не набрав мінімально необхідну кількість балів (тобто кількість балів, яка сумарно з максимально можливою кількістю балів, які здобувач вищої освіти може отримати під час семестрового контролю не дозволить отримати підсумкову оцінку «задовільно» – Е, 60 балів), то він не допускається до складання заліку під час семестрового контролю, але має право ліквідувати академічну заборгованість у порядку, передбаченому в розділі 6 «Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти Національного університету «Чернігівська політехніка»», затвердженого вченою радою НУ «Чернігівська політехніка»</p>

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

	Кількість балів
1 Робота на семінарському занятті	0...35
2 Самостійне опрацювання теми	0...5
3 Виконання тестових завдань	0...5

4	Виконання індивідуальних завдань (реферат, індивідуальна дослідна робота, доповідь)	0...10
5	Оцінка за контрольну роботу	0...5
Усього поточний і проміжний модульний контроль		0...60
Семестровий контроль (Залік)		0...40
Разом		0...100

Шкала оцінювання результатів навчання

Оцінка в балах	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою (диференційований залік)	
		для екзамену (диференційованого заліку), курсового проєкту (роботи), практики, атестації	для заліку
90 – 100	A (відмінно)	відмінно	зараховано
82-89	B (дуже добре)	добре	
75-81	C (добре)		
66-74	D (задовільно)	задовільно	
60-65	E (достатньо)		
0-59	FX (незадовільно)	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання

8. Політики курсу.

До загальної політики курсу відноситься дотримання принципів відвідування занять у відповідності до затвердженого розкладу, а також вільного відвідування лекційних занять для осіб, які отримали на це дозвіл відповідно до Порядку надання дозволу на вільне відвідування занять здобувачам вищої освіти Національного університету «Чернігівська політехніка», Порядку надання дозволу на вільне відвідування занять здобувачам вищої освіти Національного університету «Чернігівська політехніка».

Запорукою успішного вивчення дисципліни є активність під час проведення практичних та лекційних занять. Консультації відбуваються в аудиторіях університету у відповідності до затвердженого розкладу або ж особистих чи групових консультацій (через вбудований форум) на сторінці курсу в системі дистанційного навчання НУ «Чернігівська політехніка».

Політика дедлайнів

Пропущені теми семінарських занять не відпрацьовуються.

Виключенням може бути наявність поважних причин несвоєчасної здачі зазначених робіт (хвороба, участь в зазначений час в інших видах навчальної, наукової чи організаційної роботи, офіційна робота за фахом тощо).

Політика користування ноутбуками / смартфонами

Прохання до здобувачів тримати смартфони переведеними у беззвучний режим протягом лекційних та практичних занять, так як дзвінки, переписки та спілкування у соціальних мережах відволікають від проведення занять як викладача, так й інших здобувачів. Ноутбуки, планшети та смартфони не можуть використовуватися в аудиторіях під час занять та під час проведення підсумкового контролю (за виключенням проходження тестового контролю в системі Moodle).

Політика заохочень та стягнень

За результатами навчальної, наукової або організаційної діяльності здобувачів вищої освіти, можуть нараховуватися додаткові бали – до 10 балів, у залежності від вагомості досягнень.

Політика академічної доброчесності

Академічна доброчесність повинна бути забезпечена під час проходження даного курсу (принципи описані у Кодексі академічної доброчесності Національного університету

«Чернігівська політехніка»). Списування під час підсумкового контролю, виконання практичних завдань на замовлення, підказки вважаються проявами академічної недоброчесності. Від усіх слухачів курсу очікується дотримання академічної доброчесності у зазначених вище моментах. До здобувачів вищої освіти, у яких було виявлено порушення академічної доброчесності, застосовуються різноманітні дисциплінарні заходи (включаючи повторне проходження певних етапів).

Правила перезарахування кредитів

Кредити, отримані в інших закладах вищої освіти, а також результати навчання у неформальній та/або інформальній освіті, можуть бути перезараховані викладачем у відповідності до Положення визначення академічної різниці та визнання результатів попереднього навчання в Національному університеті «Чернігівська політехніка», Порядку визначення академічної різниці та визнання результатів попереднього навчання в Національному університеті «Чернігівська політехніка».

Рекомендована література.

1. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини) : посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко ; відп. ред. В. І. Тютюгін. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2023. 352 с.
2. Інститут покарання неповнолітніх у кримінальному праві України : монографія / Є. С. Назимко. Київ: ВД «Дакор», 2018. 336 с
3. Кримінальне право України (Загальна та Особлива частини): посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / В. І. Тютюгін, М. А. Рубашенко; відп. ред. В. І. Тютюгін. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2021. 336 с.
4. Commentary on the Law of the International Criminal Court / Edited by Mark Klamberg. Brussels: Torkel Opsahl Academic EPublisher. 2017. 819 p.
5. Stahn C. A Critical Introduction to International Criminal Law Oxford University Press, 2018. 464 p.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://rada.gov.ua>.